

Zakaj hodijo Kranjci po svetu za denarjem?

Spisal *Kompoljski*.

asih ni bila tako huda za denar kakor je dandanes. Potrebovalo se ga je manj, in denar je imel tek, je nekaj zalegel, kakor pravimo. In kadar ga ni bilo, se ga je pa kaj lahko dobilo. Malo poguma je bilo treba, in denarja je bilo kakor pečká, kadar stiskamo sadje. — V čudapolnih kresnih nočeh so zakladi cveteli po njivah, po gozdih in križpotih. Samo izkopati jih je bilo treba varno in oprezno, kakor so to znali naši pradedi, kakor nam pripovedujejo v dolgih zimskih večerih dedki na toplem zapečku. Kdor ni imel sreče, da bi videl, kako cvete zaklad, je še vedno lahko poklical hudobo o polnoči na križpotje. Šel je v ris, in če se je prav vedel, se je vrnil domov obložen z denarjem.

Marsikomu so pomagali hudomušni škrtateljci v zelenih jopičih z rdečimi čepicami na glavi.

In tako se je živelo lahko in udobno, ne pa kakor zdaj, ko se moramo pehati za vsak »božjak«; vsak vinar si prislužiti v trudu in znoju. In če ga dobimo v roke, se nam hitro izmuzne, ker »denar ima polzek rep«, kakor pravi pregovor. Zakladi ne cveto več ob kresnih, pa tudi ne ob drugih nočeh. Pa četudi bi cveteli, bi jih mi ne mogli dvigniti, ker ne vemo več tistih čudotvornih besedi; nikakor bi ne znali poklicati hudobe, četudi bi šli v ris. Naši pradedi, ki so znali vse te čarovnije, so umrli in odnesli svojo modrost s seboj. Navihani škrtateljci so popolnoma izginili s sveta. Svet je hudoben in jih je pregnal. Tako smo ostali sami, brez pomoči raznih duhov; kar si služimo, to imamo. Nihče nam ne da ničesar zastonj.

Približno tak-le uvod je napravil oni večer črevljar Robek, ko je sedel pri Lampretu na trinogu in krpal obuvalo.

Pogovor je bil nanesel na slabe čase. In on je porabil to priliko, malo popridigal in potem povedal svojim poslušalcem dve pripovedki, zakaj je ravno na Kranjskem dandanes tako hudo, da se kar v trumah izseljujejo in si iščejo denarja po svetu.

Evo jih:

Nekemu kmetu na Kranjskem se je nekoč prav slabo godilo. Upniki so ga tožili, in denarja ni bilo nikjer. Nihče mu ni hotel več posoditi na zadolženo posestvo.

V svoji stiski reče kmet: »Če bi mi sam škrtatelj prinesel denarja, bi ga vzel.«

Komaj je pa izgovoril te besede, že stopi pred njega škrteljček v rdečih hlačicah, zelenem jopiču in z rdečo čepico na glavi. Hudomušno se nasmeje prestrašenemu kmetiču in pravi: »Denarja dobiš, če hočeš poln mernik, samo dušo mi moraš zapisati.«

»Nisem mislil, da boš tako hitro pri rokah,« odgovori kmet že bolj pogumno, »duše bi ti pa ne dal rad. Počakaj še štirinajst dni. Ako ne dobim do takrat denarja, potem pa ti storim, kar hočeš. Škrteljček je bil s tem zadovoljen in se oglasi za štirinajst dni zvečer zopet pri kmetu.

Kmet ga odvede na vrt in mu pokaže v zemljo zakopan mernik.

»Ako nanosiš poln mernik denarja, preden vzide solnce, sem tvoj z dušo in telesom.«

Škrtelj se takoj spravi na delo. Vlačil je vrečice denarja iz svojega zaklada, ki ga je imel skritega v bližnjem gozdu. Vedno je pridno stresal v mernik in tipal, kdaj bo poln. Pa ni mogel še ničesar videti in tudi ne dotipati. Zato podvoji svojo moč in nosi še hitreje. Pot mu je kar curljal po licu v dolgo belo brado, tako mu je bilo vroče od težkega dela. Že se je svitalo, in vendar je bilo pokrito šele dno zakopanega mernika, čeravno bi moral biti že zdavnaj poln po mislih pritlikavčka. Rad bi se bil prepričal, če ga kmet ni ukanil s kako zvijačo, a ni imel časa. Zakaj tema se je umikala bolj in bolj belemu dnevu, in vsak čas je moralo pokukati solnce izza obmejnih gorā. — Možiček hitro zdirja z vrečico po denar. Še samo eno prinese in ta nenasitni mernik mora biti poln. A ko se vrne ves upehan, že zagleda pri merniku kmeta z zadovoljnim obrazom. Solnce se je že smehljaló izza gorā in obsevalo rumene cekine v merniku.

»Prepočasen si bil, prepočasen, dragi moj.«

»Nič nisem bil prepočasen; saj sem ves moker od znoja, tako sem delal vso noč.«

»Pa vendar ni mernik poln. Denar je moj in do mene nimaš nobene oblasti: ne sedaj, pa tudi pozneje ne.«

Škrteljček je sedel na svoji vrečici denarja, si brisal pot s segretega obraza in ježno pogledoval zdaj na kmeta, zdaj na zakopani mernik.

»Da; sam vidim, da sem se zaman trudil vso noč,« pristavi za nekaj časa nevoljen. »Pa povejte mi vendar, kakšne zvijače ste se poslužili, da nisem mogel napolniti posode.«

»E, to je kaj enostavno. Le poglej!« reče kmet veselo. Zdaj vzdigne mernik z lahkoto, ker je ves denar ostal v jami. Mernik je bil namreč brez dna. Kmet ga je bil zakopal navrh precej globoke jame; prej pa mu je izbil dno. Tako je škrateljček denar iztresal v mernik; denar je pa padal skozi mernik v jamo.

Ko škrateljček vidi to zvijačo, jezo zadene vrečico na ramo in odhiti.

Kmet pa je bil odslej eden najimovitejših v vsem okraju, toliko denarja mu je nanosil škratelj.

*

Drugi kmet pa je bil velik pijanec. Vedno je pil in pil. Zato je v nekaterih letih zapravlil lepo imetje. Vsak vinar, ki mu je prišel v roke, je zanesel v gostilnico in ga zapil. Tudi njemu ni nihče hotel posoditi denarja, če je še tako lepo obljubljal, kako gotovo ga vrne. Saj so vedeli, koliko se more človek zanesti na pijanca.

Nekoč pravi, da bi vrnil celo škrateljčku mernik z vrhom, če bi mu ta prinesel denarja.

Škrateljček je to slišal, in je hitro obljubil prinesiti denarja. Mislil si je: »Ta pijanec bo ves denar zapravlil, kolikor mu ga dam. Nemogoče mu bo vrniti, potem je popolnoma v moji oblasti.«

Kmalu je nanesel škrateljček več vrečic denarja. Rada bi bila merila, toda kmet ni imel več mernika pri hiši, ker ga je bil že zapil.

»Pojdi še po mernik, če hočeš,« pravi kmet.

Škrateljčku ni drugega preostajalo, nego da je šel še po mernik. Ker ga ni mogel nesti drugače, zato ga je poveznil na glavo. Možiček je bil namreč tako majhen, da mu je sezal mernik prav do gležnjev. Videti je bilo, kakor bi sam mernik šel naprej.

Kmalu sta namerila poln mernik samega svetlega denarja.

»Torej mi vrnete mernik z vrhom, drugače ste moji.«

»Da; pošteno ti hočem vrniti, četudi sem pijanec; če ne, naj bom pa tvoj. Le glej!«

Kmet potegne s palico po robu mernika, da se ves denar, ki je bil na vrhu, vsiplje na tla.

»To je vrh; kaj ne?«

»Da,« pravi škratelj malo prestrašen.

»A kaj vendar to delate sedaj? Spravite, pa je!«

»Le počakaj! Tebi vrnem mernik z vrhom, tako sva se dogovorila. Tu imaš sedaj vrh. Mernik pa tudi dobiš takoj.«

To rekši, izprazni do roba napolnjeni mernik v svojo vrečo.

»Tako; tu imaš sedaj pa mernik, in midva sva bôd.«

Škrateljček se je hotel izgovarjati, da ni mislil tako; a kmet se je skliceval na besede »mernik z vrhom«, in to je vendar dobil.

Naposled je škrtelj ves zelen od jeze odšel. Še pijanec ga je ukanil! Ne, to je pa že preveč za škrteljčka!

Kmet je pa pil toliko časa, dokler ni zapil vsega denarja.

Prevarjena škrteljčka pa sta povedala o zvijačah kranjskih kmetov svojim tovarišem. Od takrat so pa škrteljčki izginili in nočejo več nositi Kranjcem denarja. Zato si ga morajo sami iskati po svetu.

Prevara.

*V gozdu je zelenem
kukavica pela,
sedem let življenja
dedku je napela . . .
V radosti si dedek
je zapel veselo
in v nedeljo šel je
še v gostilno belo.*

*Zrancem je povedal,
kaj je tička pela.
Trčili na mnoga
leta so vesela . . .
Sedmi dan zvonovi
tožno so zapeli;
dedka nam krilatci
v raj so k sebi vzeli . . .*

Borisov.

